

[Výrazy funkce a funkční v Mathesiově definici věty a foném(at)u]

Martin Beneš – ÚJČ AV ČR; ÚČJTK FF UK v Praze
<benes@ujc.cas.cz>

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

vzdělávací cyklus **Moderní mluvnice češtiny pro studenty magisterských a
doktorských programů filologických oborů**
reg. č.: CZ.1.07/2.2.00/15.0275

[Pramen a cíle]

- MATHESIUS, Vilém (1982 [1929]):
Funkční lingvistika. In: Vilém Mathesius, *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, s. 29–38.
- Cílem je srovnat pasáž o definici věty s pasáží o definici fonému (fonématu), v nichž Mathesius deklaruje / obhájí plodnost *funkčního* přístupu k jazyku

[Mathesius (1982 [1929]) o fonématu]

- „Kdežto zásoba hlásek se ve fonetice charakterizuje ze stanoviska fyziologicko-genetického [...], charakterizuje fonologie zásobu fonémát zjišťováním toho, jak se seskupují ve fonologický systém [...]“ (s. 33).
- „Teprve stanovisko funkční ukáže, že je v jejich [č. a n. hlásce *g*; *können* vs. *gönnen*] postavení v *systemu* českém a v *sytému* německém zásadní rozdíl“ (s. 33).

[Mathesius (1982 [1929]) o „větě“]

- Ze stanoviska funkčního, tj. [...] od vyjadřovacího úkolu věty; co větu činí větou je aktivní postavení *mluvčího* k jejímu obsahu (s. 30).
- „Věta je promluva sdělná, kterou se *mluvčí* aktivně a způsobem zanechávajícím po stránce formální dojem obvyklosti a subjektivní úplnosti staví k nějakému faktu nebo skupině faktů“ (s. 31).

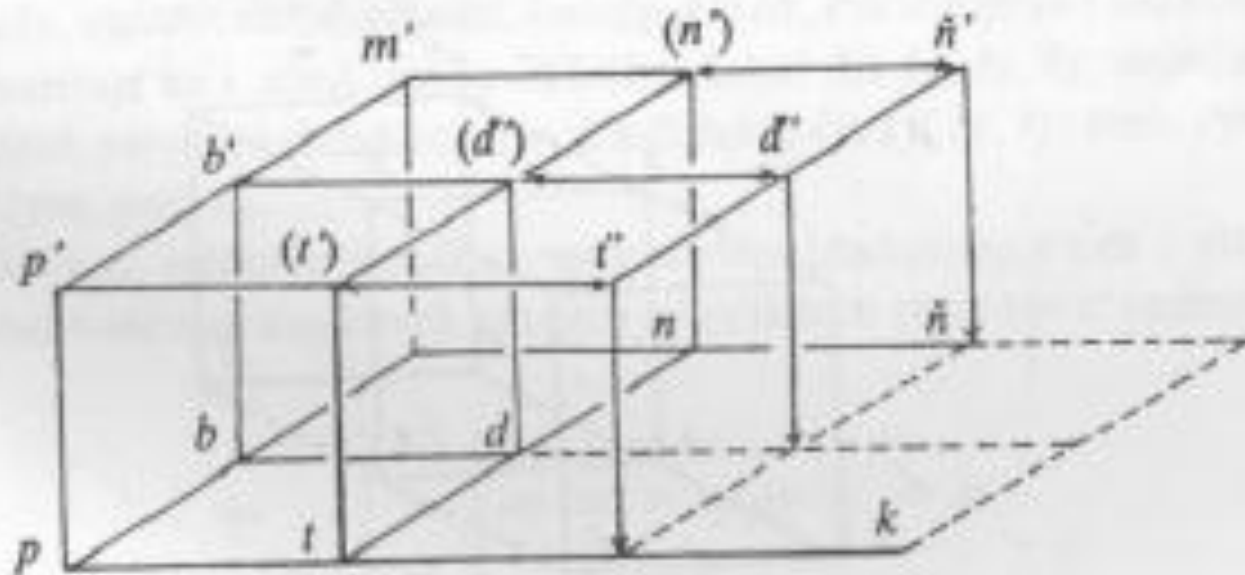
[„Věta“ vs. fonéma]

- Ve způsobech definování i obecně v komentářích daných pojmů je nápadný rozdíl:
- V pasážích o větě se nikde neobjevuje výraz *system*, ale používá se zde opakovaně spojení aktivní účast *mluvčího*.
- V pasážích o fonématu se naopak nikde neobjevuje slovo *mluvčí*, ale pracuje se zde se slovem *system*.

[Foném(a) v systému]

LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav (1986):
Historická mluvnice češtiny. Praha: SPN.

System si lze pak představit takto:

[„Věta“ v komunikaci]

- V dané pasáži o definici věty se objevují spojení jako:
- vyjadřovací *úkol* věty, *promluva* sdělná
- *projev* učiněný zvuky artikulovanými za účelem *sdělení*
- Dnes bychom řekli, že Mathesius definuje výpověď, tj. jednotku jiné úrovně než foném(a)

[Tertium comparationis]

(3) foném

(2) hláska

(1) konkrétní zvuková
realizace hlásky

(3) věta

(2) výpověď

(1) výpovědní událost

[Věta a foném(a) jako funkční jednotky]

- DANEŠ, F. (2008): Pražská škola: názorová univerzália a specifika. *SaS*, 69, s. 9–(13)–20.
- (2) externí fce: funkce jazykových promluv = Mathesiova věta.
- (3) vnitrojazyková fce: funkce jednotek jazykového systému na jeho jednotlivých rovinách = Mathesiovo fonéma

[Pozor na slovo funkční v textech v PLK]

- V jednom textu těsně vedle sebe se jako funkční označují dva typy v zásadě dost odlišných přístupů:
- interně funkční
- externě funkční